

LBRIS

We know
books

Colecția Biblioteca de filosofie

Redactor: Aura Christi
Corector: Nicoleta Arsenie
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu
Coperta: Florin Afloarei

Editura IDEEA EUROPEANĂ
O.P. 22, C.P. 113, București, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poștă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

© Editura Ideea Europeană

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TALOȘ, MIREL

Desvăluirea ființei : Martin Heidegger în filosofia românească
interbelică / Mirel Talos. - București :
Idea Europeană, 2024
ISBN 978-630-333-064-8

14

Mirel Talos

Desvăluirea ființei

Martin Heidegger în filosofia
românească interbelică

Prefață de Vasile Muscă

IDEEA
EUROPEANĂ
București, 2024

Cuprins

Prefață	5
În căutarea sincronizării	23
<i>Asimilarea</i> filosofiei europene	31
<i>Dezbatere și creație</i> în filosofia românească	41
Existențialismul românesc	47
O comparație relevantă	55
Rolul privilegiat al publicisticii culturale	63
Receptarea lui Martin Heidegger în publicistica culturală interbelică	67
Conceptele centrale ale filosofiei lui Heidegger și traducerea/ explicitarea lor în limba română	101
<i>Ce este metafizica?</i>	119
Principalele concepte heideggeriene: <i>Ființă, Dasein, Timp și Lume</i>	129
Există o etică la Heidegger?	141
<i>Hölderlin și esența poeziei</i>	151
Un bun cunoscător al filosofiei lui M. Heidegger – Nicolae Balca	159
Filosofia lui Martin Heidegger în volume publicate în perioada interbelică	169
Studenți români la Freiburg	183
Un autor pe lista neagră a regimului comunist	199

În căutarea sincronizării

Sincronismul, tradiționalismul și protocronismul sunt viziunile clasice asupra formării culturii române și, subsecvent, asupra participării ei la cultura universală; le regăsim ecourile și în cultura contemporană; dezbateră continuă, la fel cum continuă și încercarea fiecăreia din aceste ideologii de a-și afirma prevalența și meritele. Sincronismul, o ideologie eminentă europeană, manifestat în spirit revoluționar radical încă de generația pașoptistă, mult înainte de formularea teoriei de Eugen Lovinescu, poziție pe care Edgar Papu o acuza de „complex retardar”¹, a militat pentru adoptarea la zi a culturii europene, printr-o asimilare radicală și rapidă, urmând ca, parte a culturii europene, cultura română să participe la cultura universală. Sincronismul pleacă de la recunoașterea distincției dintre culturi mari și culturi mici, dintre centru și periferii, recunoscând minoratul culturii

---

¹ Edgar Papu, *Din clasicii noștri*, Editura Eminescu, 1977

române, startul ei tardiv, decalajul major față de cultura europeană în momentul de sincronizare politică cu întreaga Europă – Revoluția de la 1848. Din perspectiva sincronismului, în momentul zero, 1848, era nevoie de demararea unui proces de *asimilare* rapidă a ceea ce era deja dat în cultura europeană, pentru ajungerea ei din urmă, în căutarea unui moment ideal de sincronizare efectivă. Tradiționalismul, la rândul său, apărut ca o reacție la sincronism, încă din perioada pașoptistă, propunea edificarea unei culturi naționale extrase din cultura tradițională, din specificul său, originală ca formă și conținut, respingând *imitarea* culturii europene; cultura tradițională, crede tradiționalismul, are toate atuurile pentru o exprimare proprie. Acel element radical al nucleului de idei al sincronismului – puține elemente din cultura tradițională au vreo valoare în procesul de construire a unei culturi naționale moderne – a fost principalul element care a stat în spatele energiei ideologiei tradiționaliste. La aceasta se adaugă teama față de vocația laică a culturii moderne, de tendința seculară a modernizării, dar și teama pentru destinul culturii și civilizației tradiționale pe măsura avansării culturii moderne, teamă care, privită diacronic, s-a dovedit justificată. În dezbaterea sincronism/ tradiționalism, de o actualitate certă, a intervenit în anii '70 Edgar Papu, făcând o amplă pledoarie pentru „virtutea protocronică” a spiritului românesc în volumul *Din*

clasicii noștri, cu tentă anti-sincronism foarte decisă, semnaland că în cultura română s-au făcut simțite *prime inițiative* înaintea unor demersuri similare din cultura occidentală.² De altfel, el își revendică și paternitatea formulei *protocronism românesc*, gândită „în opoziție cu ideea sincronismului, adică a năzuinței ce alimentează o conștiință retardară”.³ Nu este vorba, așadar, de o formă a tradiționalismului; protocronismul nu pune în valoare cultura tradițională, ci afirmă existența unei culturi românești „culte” încă din perioada medievală, cu vocație avangardistă, privită la nivel european; este de subliniat deci atât ideea de *existență* a unei culturi românești mult înainte ca sincronismul să pună problema startului, formelor și surselor acesteia, cât și ideea vocației sale *avangardiste*. *Forțele creatoare* s-au făcut simțite mult înaintea *forțelor receptoare/ imitatoare*; pentru a-și susține teoria, Edgar Papu dă următoarele exemple: Neagoe Basarab reprezintă tipul de *hombre secreto* al barocului, *Istoria ieroglifică* prezintă elemente romantice *avant la lettre*, Vasile Alecsandri este primul poet impresionist, Camil Petrescu are inițiative tehnice concomitente cu W. Faulkner, Mateiu Caragiale este „cel mai laborios prozator din istoria literară a lumii”, C. Negruzzi este primul prozator din literatura universală care „acordă tratamentul viguros

² Edgar Papu, op. cit., p. 14

³ Edgar Papu, op. cit., p. 9

unei narațiuni istorice de mare valoare”, Eminescu este atât un precursor al poeziei moderne, cât și primul existențialist, *Arhanghelii* este primul roman din literatura universală în care personajul principal nu este o ființă umană. Este ușor de demontat entuziasmul protocronist prin câteva argumente lejere. Astfel, chiar dacă în anumite opere românești există elemente inovatoare confirmate ulterior în cultura europeană, trebuie făcută o netă diferență între *prime inițiative* (deseori elemente sporadice, în formă primară) și curente plenare; aceste *prime inițiative* românești cu valențe protocroniste nu au ajuns în zone de validare culturală și, desigur, nu au avut rolul de generare a unor mișcări sau curente culturale, fiind fapte culturale izolate.

Dezbaterea dintre sincronism și tradiționalism, cu momentele ei de mare valoare intelectuală (să ne referim doar la polemica dintre Eugen Lovinescu și Constantin Rădulescu-Motru din 1925)⁴, dezbatere care proba de fapt tocmai existența ca atare a unei culturi, a fost viciată de două ori: în primul rând, fiecare din cele două poziții susținea o viziune proprie radicală, lipsită de nuanțe; în al doilea rând, perspectiva opusă era privită printr-un filtru la fel de lipsit de nuanțe. Poziția implicită a sincronismului legată de lipsa de relevanță a culturii și civilizației românești

⁴ Constantin Rădulescu-Motru considera că sincronismul îl transformă pe român într-o „ființă pasivă și imitatoare”.

tradiționale în perspectiva creării unei culturi moderne a stimulat ideologia tradiționalistă, radicalizând-o; pe de altă parte, pretenția tradiționalismului de fondare a unei culturi moderne bazată în primul rând pe cultura tradițională (în unele variante exclusiv pe cultura tradițională) a stimulat excesele sincronismului. Cert este că, în timp ce această dezbatere avea loc, cu perioade mai intense intelectual și perioade de acalmie, realitatea s-a impus de la sine: cultura română căuta sincronismul și s-a sincronizat efectiv prin forța lucrurilor, în spatele dezbaterii despre ea însăși. După 1859, Principatele Române și apoi Regatul României au fost prinse din ce în ce mai mult în fluxurile politice, economice și culturale ale Europei Occidentale; două dintre lucrurile esențiale care circulau erau studenții și cărțile. Realitatea a impus de la sine calea de mijloc, poziție înțeleaptă pe care erau incapabili să o accepte radicalii celor două curente: cultura română a *imitat* formele noi ale culturii occidentale, căpătând și deprinderea de a le umple cu conținut extras din cultura și din civilizația românească. Romanul *Ion*, publicat în 1920, a dat un semnal radical că înfruntarea sincronism/tradiționalism era lipsită de actualitate, dar dezbaterea a continuat, deși *Ion* era romanul modern, obiectiv, de analiză psihologică, după tiparul occidental, al cărui subiect venea din lumea satului românesc. Dar, mult înainte de romanul *Ion* de Liviu Rebreanu, cultura română dădea semne foarte

bune de sincronizare, integrându-se în cultura europeană *la zi*: Nicolae Grigorescu a asimilat în Franța, la Barbizon, ideile precursorilor impresionismului (Corot, Millet, Rousseau, Manet), pictând în maniera Școlii de la Barbizon peisaje și personaje românești, la fel cum a făcut și I. Andreescu⁵. Vasile Alecsandri începe să publice, în 1868, în *Convorbiri literare*, *pasteluri* în maniera parnasiană, fiind sincron cu manifestarea acestui curent cultural în Franța⁶. Alexandru Macedonski se stabilește la Paris în 1884, unde, expus la ultimele evoluții literare din capitala mondială a literaturii, scrie poezie parnasiană și nuvele naturaliste în maniera lui Zola. În domeniul literaturii, al artelor plastice, al arhitecturii, sincronismul a asigurat importarea unor forme culturale, în cadrul cărora au apărut, în scurt timp, creații originale.

Cu o sincronizare accelerată, la începutul anilor '20 ai secolului al XX-lea, România recuperase decalajul cultural cu Europa, generând o generație artistică și intelectuală perfect sincronă cu toate formele avansate ale culturii europene și ajungând, pentru prima dată, cu adevărat în avangarda acesteia. Între *Ciocoi vechi și noi* (1862) și *Ion* (1922) sunt doar șaiszeci de ani, relativ săraci în încercări românești. Vitalitatea sincronizării culturii române cu cea europeană a fost,

deci, semnificativă. Integrată în cultura europeană, cultura română avea creat deja culoarul pe care putea trimite valori în *universal*, lucru care s-a întâmplat în perioada interbelică.

⁵ Așa cum afirmă Radu Bogdan în *Artistul în epocă*, Editura Meridiane, 1969.

⁶ Revista *Parnasul contemporan* a apărut la Paris între 1866 și 1876.

Asimilarea filosofiei europene

În această cursă a sincronizării a intrat și cultura filosofică românească. În momentul în care, conform istoriografiei românești oficiale, țările române ieșeau din Evul Mediu (Revoluția de la 1821) nu exista o *cunoaștere* filosofică în cultura română. Constantin Rădulescu-Motru punctează absența unei tradiții filosofice românești în termeni foarte neți în *Studii filosofice*: „Și lipsit de cultul religios, avut'a el oare, în organizațiunea politică a trecutului, un refugiu pentru valoarea individualității omeneste? Atât mai puțin. Nesigur de azi pe mâine, victimă a streinilor, victimă a guvernelor, victimă prin ignoranță a naturii... la tote s'ar fi gândit poporul nostru, dar numai la valoarea personalității omeneste, nu. Numai ideile filosofice nu putea să prindă în trecutul acesta istoric. Tradițiunea filosofiei este tradițiunea cea mai streină țării noastre”.⁷ Astfel că, în fapt, primele

⁷ Constantin Rădulescu-Motru, *Rolul social al filosofiei*, Studii filosofice, volumul I, 1907

contacte românești cu filosofia europeană survin în prima jumătate a secolului al XIX-lea și aparțin unor cărturari din provincii românești care făceau parte din Imperiul Habsburgic: Transilvania și Bucovina. Spațiul politic și cultural a facilitat cunoașterea limbii germane, un acces privilegiat spre cultura filosofică europeană, precum și accesul către universități precum cele din Cluj sau Viena, care au fost deschizătoare de drumuri pentru cultura filosofică românească.

August Treboniu Laurian a urmat studii de filosofie la Cluj și studii tehnice la Institutul Politehnic din Viena. A publicat la București, în 1847, *Manual de filosofie și de literatură filosofică* de W.T. Krug. Cu acest demers, ambiția lui este dublă: de a disemina cunoștințe filosofice și, în același timp, de a configura limbajul filosofic pe care limba română nu-l avea în acel moment. A tradus și *Manualul de filosofie lucrat după programa Universității de la Paris* de A. Delavigne în 1840. Același Krug a fost tradus și de Timotei Cipariu (absolvent de teologie și de filosofie la Blaj) și tipărit la Blaj în 1863 sub titlul *Elemente de filosofie*. Între anii 1849 și 1853 Simion Bărnuțiu a urmat studii de filosofie la Universitatea din Viena, din 1864 devenind profesor de filosofie la Universitatea din Iași. Cursul său de filosofie era inspirat de ghidurile filosofice ale aceluiași Krug, populare în epocă.⁸ O figură pe nedrept uitată de

⁸ *Geschichte der Philosophie alter Zeit, vornehmlich unter Griechen und Römern* (1815), *Handbuch der Philosophie und der*

istoriile filosofiei românești este Ioan Pop Florantin, care, originar din județul Sălaj fiind, a urmat aceeași Facultate de filosofie din Viena și apoi, chemat de Titu Maiorescu la Iași, a fost profesor de filosofie și de germană la mai multe licee. A scris o *Logică pentru liceu și universitate* și prima *Estetică* din cultura română. Având vederi liberale, a fost marginalizat și îndepărtat de cercul de la *Junimea*. Gheorghe Lazăr a urmat și el Facultatea de Filosofie din Viena, fiind creator de școală românească. Eftimie Murgu, absolvent al Facultății de Filosofie din Seghedin, a fost fondatorul Catedrei de filosofie de la Academia Mihăileană, în 1835. Exemplele ar putea, desigur, continua.

În *Istoria filosofiei românești*, N. Bagdasar recunoaște și el, pe urmele lui Rădulescu-Motru, că „împrejurările istorice în care s-a dezvoltat poporul român n-au fost din cale afară de favorabile activității culturale, deci nici celei filosofice. Poporul român apare târziu în domeniul creației științifice și filosofice. El apare atunci când reușește să înnoade firele rupte, să se pună din nou în legătura cu focarele de cultură din acea vreme, fie prin dascălii pe care-i va aduce aici, fie prin tinerii pe care-i va trimite peste hotare”.⁹ După generația pașoptistă, care făcuse

philosophischen Literatur (1820), *Allgemeines Handwörterbuch der philosophischen Wissenschaften* (1827), *Beiträge zur Geschichte der Philosophie des XIX. Jahrhunderts* (1835)

⁹ N. Bagdasar, *Istoria filosofiei românești*, Societatea română de filosofie, 1940, p. 1